

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ В УКРАЇНІ

А.В. Кулінська, кандидат наук з державного управління.
Донецький національний університет економіки і торгівлі
ім. М. Туган-Барановського

© Кулінська А.В., 2015.

Статтю отримано редакцією 12.06.2015 р.

Вступ. Боргову безпеку як елемент національних інтересів доцільно розглядати з позицій комплексного підходу як підсистему в багаторівневій системі фінансово-економічної безпеки держави. Ураховуючи альтернативні погляди на цю проблему, під борговою безпекою держави треба розуміти певний критичний рівень державної заборгованості, який дозволяє зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх або зовнішніх загроз, забезпечити певний рівень незалежності держави, зберігаючи при цьому економічну можливість здійснювати самостійно виплати за обов'язками і підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу.

Тому боргова безпека є однією з найважливіших складових фінансової безпеки держави, проблема якої стала найбільш актуальною в період світової фінансової кризи 2008 – 2010 рр. За цих обставин невідкладним стає питання щодо систематизації підходів до оцінювання боргової безпеки країни, законодавчого визначення поняття боргової безпеки та її складових, яке на сучасному етапі не вирішено [5].

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Проблема боргової безпеки й державного боргу країни є предметом багатьох досліджень та висвітлюється в наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених: Т.Г. Бондарук, Т.П. Вахтенко, О.Г. Горобець, А.М. Єріної, В.С. Загорського, О.М. Карапетян, І.О. Лютого, С.М. Марченко, Ю.В. Пасічника, О.Д. Рожко та інших. У роботах висвітлюються окремі питання стосовно державного боргу й управління ним, проблеми боргової політики держави та її оцінювання, але в них немає єдиної точки зору щодо використання індикаторів боргової безпеки й не оцінено її на сучасному етапі розвитку України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження критичного рівня державної заборгованості, що дозволяє зберегти стійкість фінансової системи країни до загроз, економічної можливості здійснювати самостійно виплати за своїми зобов'язаннями, рівня платоспроможності та кредитного рейтингу і систематизація підходів до оцінювання боргової безпеки та її складових в Україні.

Основний матеріал і результати. Оцінюючи рівень боргового тягара в державі, необхідно з точки зору методології чітко розмежовувати такі поняття: платоспроможність країни у широкому розумінні (або загальна платоспроможність) та платоспроможність у вузькому розумінні (або стан ліквідності). Перший термін, згідно із загальноприйнятою у світі концепцією, означає здатність країни-боржника залучати інвестиції й обслуговувати свій зовнішній борг, не порушуючи при цьому нормальний хід відтворювального процесу, та передбачає підтримку певних стабільних темпів економічного зростання. Для характеристики загальної платоспроможності в міжнародній практиці використовуються ті показники, які порівнюють обсяг зовнішнього боргу з основними параметрами відтворювального процесу (динаміка ВВП, норма накопичень, капіталовіддача й ін).

Трактування платоспроможності країни у вузькому розумінні, як стану ліквідності передбачає наявність у держави в цей момент чи період часу певної суми міжнародних платіжних засобів, достатньої для погашення поточних боргових зобов'язань. Оцінка ліквідності, таким чином, базується на порівнянні розмірів поточних (прогнозованих) платежів за зовнішнім боргом з наявними (прогнозованими) обсягами ліквідних ресурсів (експортна виручка, золотовалютні резерви, резервна позиція в МВФ та ін.). Відповідно боргова криза як криза загальної платоспроможності відрізняється від кризи ліквідності, бо остання може бути як симптомом першої, так і виникнути самостійно [4, с. 332 – 341].

Отже, якісною характеристикою боргової безпеки держави є визначення боргового тягаря та рівня платоспроможності. Для оцінювання цих параметрів світова практика використовує близько двох десятків показників-індикаторів і ще більшу кількість їх граничних значень (порогових) значень. Така кількість індикаторів та їх граничних значень зумовлена різноманітністю методик, що застосовуються для їх розрахунку, а також специфікою розрахунку й застосуванням певних макроекономічних показників кожною країною, родом заборгованості (державна або приватна) та джерелами її погашення.

Гострим є також питання щодо показників, розроблених для оцінювання боргової безпеки, які на сьогодні не згруповані у єдину систему й не мають узгоджених граничних значень. Проблемою є також те, що ті індикатори та їх порогові значення, які підходять для найбільш точної оцінки боргової безпеки однієї групи країн, можуть не підійти іншій. Відштовхуючись від цього, в статті здійснено спробу систематизувати світові й вітчизняні підходи до оцінювання боргової безпеки України на сьогоднішньому етапі розвитку [1].

Як відомо, державні запозичення має більшість країн світу, а найбільший їх рівень – розвинуті. Отже, виходячи із цього, факт наявності державного боргу не є негативним явищем, а навпаки, саме він стає стимулюючим чинником для розвитку економіки держави за рахунок збільшення вільної грошової маси, яку можна інвестувати, наприклад, у розвиток реального сектора економіки. Виходячи із цього, постає питання: як визначити, коли наявність державного боргу є корисною, а коли стає шкідливим явищем. Саме це питання намагаються вирішити дослідники, використовуючи термін «боргова безпека держави». Але, щоб підійти до її визначення необхідно спочатку визначити, що саме розуміють під поняттям «державний борг» та які основні складові його виділяють [10].

Згідно зі ст. 2 Бюджетного кодексу України державний борг – загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань, включаючи боргові зобов'язання, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства. З іншої точки зору, загальна сума державного боргу складається з витрат на погашення, обслуговування й управління державним боргом [6].

Відповідно до цих документів, погашення державного боргу – це здійснення платежів на виконання боргових зобов'язань держави щодо сплати основної суми боргу; обслуговування державного боргу – це здійснення платежів на виконання боргових зобов'язань держави щодо сплати відсотків (дисконту), комісій чи інших платежів, які передбачені умовами запозичення, крім сплати основної суми боргу; управління державним боргом – це сукупність заходів щодо оптимізації державного боргу, його погашення та обслуговування, а також умов здійснення державного запозичення [2, с. 289 – 301].

Тому, на думку багатьох фахівців, державний борг – це сума коштів, отриманих за допомогою кредитів, емісії державних боргових цінних паперів, а також відсотків по них, яка підлягає сплаті як резидентам, так і нерезидентам країни та яка включає в себе витрати на погашення, обслуговування або управління державним боргом. Виходячи із цього, в статті сформульовано визначення поняття «боргова безпека держави», згідно з котрим це складова фінансової безпеки держави, яка є певним рівнем державної внутрішньої чи зовнішньої заборгованості з урахуванням її обслуговування, ефективності використання запозичень та оптимального їх співвідношення, достатній для задоволення соціально-економічних потреб, який дає змогу зберегти стійкість фінансової системи країни до загроз [3].

Діючим законодавством країни на сьогодні не сформовано єдину систему індикаторів боргової безпеки, а також немає єдиного підходу до оцінювання боргової безпеки. Рекомендовані граничні значення та їх нормативи також різняться як на світовому рівні, так і на рівні України. Наприклад, проект Закону України «Про державний борг України» рекомендує для оцінювання рівня боргової безпеки такі індикатори (рис. 1).

Зокрема, у проекті Закону України «Про державний борг України» зазначено, що Міністерство фінансів України визначає та оприлюднює методологію розрахунків показників боргового навантаження, пропонуючи такі показники для оцінювання рівня боргової безпеки (рис. 2). Крім того, існує ще одна система показників оцінювання боргової безпеки країни за назвою «Статистика зовнішнього боргу. Керівництво для укладачів та користувачів», підготовлена під егідою міжнародних організацій (Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський центральний банк, Організація Об'єднаних Націй, Організація економічного співробітництва та розвитку) в рамках Міжінституціональної цільової групи зі статистики фінансів [9].

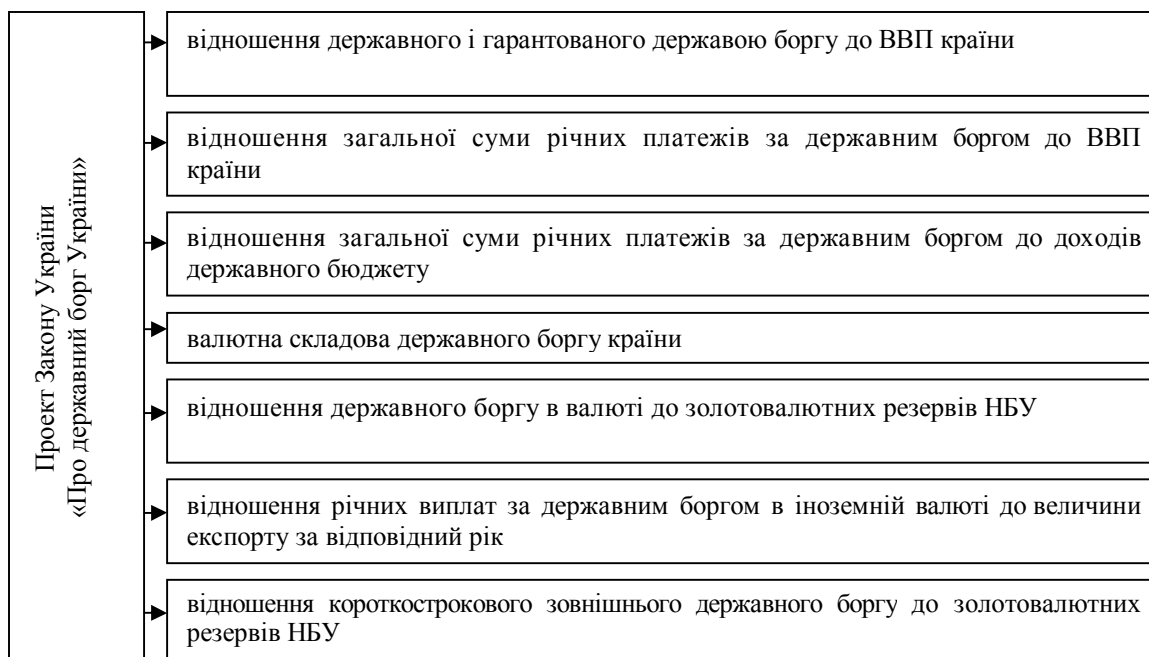

Рис. 1. Система індикаторів для оцінювання рівня боргової безпеки (проект Закону України «Про державний борг України»)

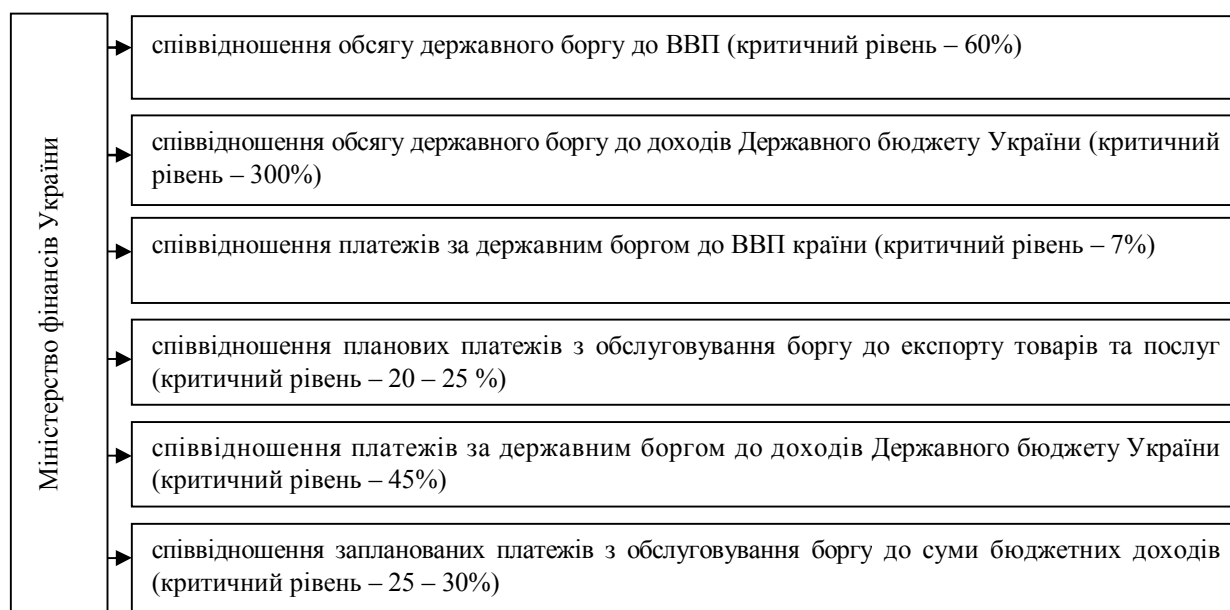

Рис. 2. Система індикаторів для оцінювання рівня боргової безпеки (Міністерство фінансів України)

Наведені показники характеризують фінансовий стан країни-боржника, а також рівень її загальної платоспроможності або тимчасової ліквідності. Але з аналітичною метою ці показники прийнято обмежувати пороговими чи граничними значеннями оптимального рівня зовнішньої заборгованості країни, оскільки до конкретних меж ситуація із впливом боргу на економіку національного господарства і стан фінансово-кредитної сфери в цілому можуть перебувати під контролем держави, а перевищення меж веде до створення і поглиблення кризових явищ у країні. Оцінити безпечність держави за рівнем зовнішньої заборгованості можна шляхом експертних оцінок, порівнюючи індикатори держави з їх граничними значеннями, що використовуються у світовій практиці [7].

Згідно з методикою Світового банку, якщо хоча б один із цих двох індикаторів перевищує рівень 80% (поточної вартості заборгованості до ВВП) і 220% (поточної вартості погашення заборгованості до експортного потенціалу країни), то країна належить до

категорії країн із надмірною заборгованістю. У випадку, коли критичного рівня заборгованості не досягнуто, але співвідношення складає 3/5 критичного показника (тобто 48% поточної вартості погашення заборгованості до ВВП та 132% поточної вартості погашення заборгованості до експортного потенціалу), то країна належить до категорій країн з помірною заборгованістю. Якщо ж обидва співвідношення менші за 3/5 критичного значення, рівень заборгованості вважається низьким [8, с. 9 – 15].

Отже, проведений аналіз різних підходів до оцінювання боргової безпеки країни (законопроект України «Про державний борг України», методологія Міністерства фінансів України, Керівництво по статистиці зовнішнього боргу під егідою МВФ, система показників з оцінювання боргової безпеки Світового банку) дозволив сформулювати в статті систему основних індикаторів та їх граничні значення (табл. 1).

Таблиця 1

Система основних індикаторів боргової безпеки країни та їх граничні значення (авторська розробка)

№	Індикатори боргової безпеки країни	Граничні значення, %
1	Відношення державного боргу до ВВП країни, млрд грн	не більше 55
2	Відношення державного боргу до доходів державного бюджету, млрд грн	не більше 300
3	Відношення загальної суми річних платежів за державним боргом до ВВП країни, млрд грн	не більше 10
4	Відношення загальної суми річних платежів за державним боргом до доходів державного бюджету, млрд грн	не більше 20
5	Відношення державного зовнішнього боргу до ВВП країни, млрд грн	не більше 25
6	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів та послуг, млрд грн	не більше 70
7	Відношення загальної суми річних платежів за зовнішнім боргом до доходів державного бюджету, млрд грн	не більше 20
8	Відношення загальної суми річних платежів за зовнішнім боргом до річного експорту товарів та послуг, млрд грн	не більше 12
9	Відношення державного внутрішнього боргу до ВВП країни, млрд грн	не більше 30
10	Відношення загальної суми річних платежів за внутрішнім боргом до доходів державного бюджету, млрд грн	не більше 25
11	Відношення загальної суми річних платежів за внутрішнім боргом до ВВП країни, млрд грн	не більше 15

Ця методика розроблена з метою визначення рівня економічної, зокрема фінансової та її складових, безпеки України як головної складової національної безпеки держави, вона встановлює перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України та їх оптимальні (порогові або граничні) значення.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що під борговою безпекою потрібно розуміти певний критичний рівень державної заборгованості, який дозволяє зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх чи зовнішніх загроз, забезпечити певний рівень незалежності держави, зберігаючи при цьому економічну можливість самостійно здійснювати виплати за обов'язками і підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу.

Проведений аналіз різних підходів до оцінювання боргової безпеки країни (законопроект «Про державний борг України», методологія Міністерства фінансів України, Керівництво по статистиці зовнішнього боргу під егідою МВФ, система показників з оцінювання боргової безпеки Світового банку) дозволив сформулювати в статті систему індикаторів та їх граничні значення.

Систематизація підходів до оцінювання боргової безпеки та її складових в Україні виконана з метою визначення рівня економічної, зокрема фінансової та її складових, безпеки України як головної складової національної безпеки держави, вона встановлює перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України та їх оптимальні (порогові або граничні) значення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарук Т.Г. Механізм управління і обслуговування державного боргу / Т. Г. Бондарук // Фінанси України. – 2012. – № 4. – С. 44 – 52.
2. Вахтенко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки / Т.П. Вахтенко. – К.: Альтепрес, 2011. – 482 с.
3. Горобець О.Г. Державний борг України та його вплив на розподіл валового внутрішнього продукту / О.Г. Горобець // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 37 – 39.
4. Єріна А.М. Статистичні індикатори платоспроможності країни / А.М. Єріна, Д.Л. Єрін. – К.: Академія, 2010. – 734 с.
5. Загорський В.С. Боргова політика країни: концепції та реалії / В.С. Загорський // Економіст. – 2011. – № 3. – С. 24 – 26.
6. Карапетян О.М. Вплив державного боргу на макроекономічний розвиток: концептуальні підходи / О.М. Карапетян // Світ фінансів. – 2012. – № 3 – 4. – С. 27 – 35.
7. Лютий І.О. Формування бюджетної політики економічного зростання / І.О. Лютий, Л.М. Демиденко // Фінанси України. – 2013. – № 10. – С. 3 – 9.
8. Марченко С.М. Індикатори боргової безпеки країни / С.М. Марченко // Фінанси України. – 2011. – № 12. – С. 9 – 15.
9. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: [монографія] / Ю.В. Пасічник. – Донецьк: Юго-Восток ЛТД, 2012. – 642 с.
10. Рожко О.Д. Державний борг у забезпеченні економічного зростання / О.Д. Рожко // Фінанси України. – 2013. – № 1. – С. 29 – 35.

УДК 338.001.36

Кулінська Анжела Вікторівна, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри маркетингу та менеджменту. Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. **Систематизація підходів до оцінювання боргової безпеки та її складових елементів в Україні.** Досліджено боргову безпеку країни як складову багаторівневої системи національної фінансово-економічної безпеки. Розглянуто альтернативні погляди на проблему формування критичного рівня державної заборгованості. Здійснено систематизацію підходів до оцінювання боргової безпеки та її складових елементів в Україні.

Ключові слова: безпека, борг, бюджет, заборгованість, незалежність, обов'язки, платоспроможність, кредитний рейтинг.

УДК 338.001.36

Кулинская Анжела Викторовна, кандидат наук государственного управления, доцент кафедры маркетинга и менеджмента. Донецкий национальный университет экономики и торговли им. М. Туган-Барановского. **Систематизация подходов к оценке долговой безопасности и ее составляющих элементов в Украине.** Исследована долговая безопасность как составляющая многоуровневой системы финансово-экономической безопасности страны. Рассмотрены альтернативные взгляды на проблему формирования уровня государственной задолженности. Осуществлена систематизация подходов к оценке долговой безопасности и ее составляющих в Украине.

Ключевые слова: безопасность, долг, бюджет, задолженность, независимость, обязанности, платежеспособность, кредитный рейтинг.

UDC 338.001.36

Kulinskay A., PhD, Associate professor, Marketing and Management Department, Donetsk Mykhayilo Tugan-Baranovsky National University of Economics and Trade. **Systematization of approaches to the assessment of the debt security and its components in Ukraine is presented.** Debt security has been studied as a component in a multi-tier system of financial-economic security of the country. Alternative views on the problem of the debt level formation are suggested. Systematization of approaches to the assessment of the debt security and its components in Ukraine is provided.

Keywords: security, budget, debt, independence, duties, obligations, solvency, credit rating.